

عوامل تاثیر گذار در استجابت دعا

فاطمه احمدی^۱

چکیده

دعا یکی از راه های ارتباط انسان با خداوند است. انسان از طریق دعا خواسته های و نیازهای خود را به درگاه پروردگارش بیان می کند و امید برآورده شدن آن را دارد. اما همیشه این دعا ها به اجابت نمی رسد، زیرا شخص دعا کننده به شرایط و آداب دعا آگاهی نداشته و انتظار قبولی دعایش را دارد. و ممکن است از درگاه الهی نا امید شود. بنا براین انسان قبل از دعا کردن به درگاه الهی و بیان حاجات خود باید به عوامل موثر در استجابت دعا آگاهی داشته باشد. این مقاله با هدف کمک به دعا کننده جهت برآورده شدن خواسته او از درگاه الهی به بررسی عوامل موثر در استجابت دعا پرداخته است. روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای و نوع تحقیق، توصیفی-و حیانی می باشد. در این راستا بعد از مفهوم شناسی به عوامل موثر در استجابت دعا پرداخته است، که شامل عوامل درونی و بیرونی می باشد. از جمله عوامل بیرونی: داشتن معرفت، اخلاص، ایمان و عمل صالح، حسن ظن ... و عوامل بیرونی یا آداب دعا مانند: شروع با یاد خدا، تحمید الهی، صلوات بر اهل بیت و توسل به آن بندگان صالح و شفیع قرار دادنشان ، ... و رعایت زمان و مکان مناسب را در استجابت دعا موثر دانسته است.

واژگان کلیدی: تاثیر، استجابت، دعا

^۱. طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه خواهران مهدیه خنداب

مقدمه

دعا، یکی از مهم‌ترین ارکان ارتباط با خداوند متعال است. در قرآن کریم، خداوند متعال به بندگان خود وعده اجابت دعا را داده است: «دُعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ»، مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم. این وعده الهی، نشان از رحمت و کرم خداوند نسبت به بندگان دارد. اما با وجود این وعده، همیشه دعای بندگان مورد اجابت قرار نمی‌گیرد. و استجابت دعا، همواره یکی از دغدغه‌ها و پرسش‌های اساسی انسان بوده است. چرا برخی دعاها به سرعت مستجاب می‌شوند و برخی دیگر نه؟ چه عواملی می‌توانند در این امر دخیل باشند؟ با توجه به اهمیت این موضوع، این مقاله سعی دارد تا با زبانی ساده و روشن، مخاطب را با عوامل موثر در استجابت دعا آشنا کند و آنها را در مسیر دستیابی به این مهم یاری رساند تا با آگاهی از آنها، بتواند دعا را با اخلاص و آمادگی بیشتری به درگاه الهی عرضه کند و به اجابت آن امیدوار باشد.

بنابراین سوال اصلی پژوهش این است که، چه عواملی بر استجابت دعا تاثیر دارد؟

در خصوص شرایط استجابت دعا، تاکنون تألیفات بسیاری انجام شده است که به عنوان پیشینه تحقیق به چند نمونه اشاره می‌گردد.

کتاب "استجابت دعا (شرایط و موانع)"، نوشته احمد تشکر مشتمل بر قواعد استجابت دعا بر اساس آیات و روایات معصومین است. نویسنده در کتاب خود در صدد تبیین موانع تاخیر یا توقف استجابت دعا می‌باشد. و با تشریح آداب دعا، به ارایه احادیث مختلف آن‌ها اقدام، و در خلال مباحث، به داستان‌هایی از ائمه اطهار(ع) و بزرگان دین در این زمینه پرداخته است. قم: مؤسسه بوستان کتاب، ۱۳۹۰. همچنین کتاب "نیایش در قرآن"، نوشته مینا شمخی، به طور خاص، به بررسی مفهوم دعا در قرآن اشاره دارد. نویسنده با استناد به آیات به تبیین حقیقت دعا در این کتاب آسمانی پرداخته و اشاره ای به عوامل استجابت دعا نکرده است.

مقالاتی نیز در این موضوع نگاشته شده که از جمله می‌توان به مقاله "موانع استجابت دعا" در قرآن اشاره کرد. این مقاله توسط سید مهدی موسوی کاشمری به رشته تحریر درآمده. نویسنده در این مقاله به بررسی موانع استجابت دعا در قرآن پرداخته شده و عواملی همچون تراحم دعا، عدم

قابلیت، بی توجهی به واسطه ها را مانع استجاب دعا بر شمرده است و اشاره به عوامل موثر در استجاب دعا نکرده است.

همچنین مقاله "درجات دعا و شرایط استجاب آن" توسط عبدالله جوادی آملی نوشته شده است. نویسندگان در مقاله خود، درجات دعا را سه دسته: دعا به زبان استعداد، دعا به زبان حال و دعا به زبان مقال تقسیم کرده و در توضیح هر مورد از آیات قرآن استفاده نموده و در ادامه به دسته بندی آیات از لحاظ سلبی یا ایجابی بودن دعوت به دعا می پردازد. گرچه این مقاله در نوع خود بسیار سنجیده و معتبر است، اما بیشتر افراد تحصیل کرده و با دانش قرآنی می توانند بهره ببرند.

وجه تمایز پژوهش حاضر با پژوهش های انجام شده این است که با زبان ساده و قابل فهم برای همه قشر با سطوح سواد مختلف نوشته شده و به طور خاص به عوامل تاثیر گذار در استجاب دعا پرداخته است.

مفهوم شناسی

برای درک بهتر و عمیق تر موضوع لازم است به بیان مفهوم لغوی و اصطلاحی واژه های عنوان مقاله پرداخته شود.

۱. تاثیر

معنای لغوی

تاثیر در لغت به معنای: تاثیر در لغت به معنای: اثر و نشان گذاشتن در چیزی. (از منتهی الارب) (از ناظم الاطباء). نشان گذاشتن در چیزی. (آندراج). و با لفظ داشتن و کردن مستعمل است (در فارسی).^۱ اثر کردن، نفوذ کردن.^۲ قدرت، گیرایی، رسوخ، اثر و نشان گذاشتن در چیزی، نفوذ، قدرت تاثیرگذاری.^۳

^۱. دهخدا، لغتنامه، ج ۲، ص ۵۴۲.

^۲. فرهنگ معین، ج ۱، ص ۱۰۱۴.

^۳. فرهنگ عمید، ج ۱، ص ۳۷۵.

معنای اصطلاحی

تأثیر در اصطلاح، به معنای عام، به هر نوع کنش و واکنش بین دو یا چند چیز گفته می‌شود که منجر به تغییر یا دگرگونی در یکی از آن‌ها شود. به عبارت دیگر، تأثیر به معنای نفوذ و کارایی یک عامل بر عامل دیگر است. این تأثیر می‌تواند مثبت یا منفی باشد و در زمینه‌های مختلفی مانند اجتماعی، فرهنگی، روانی و ... رخ دهد.^۱

۲. استجاب

معنای لغوی

استجاب در لغت به معنای: قبول کردن، پذیرفتن خواهش، برآوردن حاجت.^۲ پاسخ دادن، جواب دادن، قبول کردن، پذیرفتن.^۳ اجابت کردن دعا. برآوردن خواهش. روا شدن دعا استجاب کردن، روا کردن، برآوردن. اجابت کردن.^۴

معنای اصطلاحی

استجاب در اصطلاح به معنای پاسخ دادن، پذیرفتن درخواست، روی آوردن خدا به دعا کننده و برطرف کردن حاجت و اعطای خواسته دنیایی یا آخرتی اوست.^۵

۳. دعا

معنای لغوی

۱. لغتنامه دهخدا، ج ۲، ص ۵۴۳.

۲. فرهنگ عمید، ص ۴۱.

۳. فرهنگ معین، ج ۱، ص ۳۰۴.

۴. دهخدا، ج ۱، ص ۳۵۲.

۵. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱، ص ۲۸۳. و مصطفوی، التحقيق، ج ۲، ص ۱۳۵.

دعا در لغت، به معنای حاجت خواستن. استغاثه به خدا، استدعای برکت، تضرع، درخواست از درگاه خدا، درخواست حاجت از خدا، درخواست حاجت از خداوند برای خود یا دیگری می باشد.^۱ به معنای خواندن، درخواست انجام کار،^۲ حاجت خواستن، صدا زدن و یاری طلبیدن است.^۴

معنای اصطلاحی

دعا در اصطلاح دینی، به معنای روی آوردن به خداوند متعال و درخواست از او با حالت خضوع می باشد.^۵ به بیان دیگر دعا از دیدگاه شرع گفت و گو کردن با حق تعالی به نحو بیان توحید و ثنای الهی یا درخواست بخشش و رحمت از او یا طلب بهره دنیایی است.^۶ دعا یعنی ندا کردن بلند کردن و اظهار کردن صدا است.^۷ همچنین به معنای دعوت کردن به چیزی یا به سوی کسی، استغاثه و یاری خواستن؛ عبادت کردن و... می باشد.^۸ راغب اصفهانی می نویسد: "... دعوت: اذا سالته واذا استغثت ... والدعاء الى الشيء: الحث على قصده ..."، یعنی اینکه می گویی: "دعوت" هنگامی است که از او چیزی بخواهی و زمانی که از او یاری بخواهی... خواندن به سوی چیزی به معنای کسی را به کاری و چیزی دعوت و ترغیب کردن است.^۹

عوامل تأثیر گذار در استجاب دعا

عوامل متعددی در استجاب دعا موثر هستند که می توان آنها را به دو دسته عوامل درونی و بیرونی تقسیم کرد.

الف) عوامل درونی

-
۱. دهخدا، لغتنامه، ج ۷، ص ۹۶۰۲.
 ۲. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۴، ص ۲۵۸.
 ۳. عسکری، فروق الغویه، ص ۵۳۴.
 ۴. فیومی، المصباح المنیر، صص ۱۶-۱۷.
 ۵. عبدالحمید، تخف السنیة، ص ۲۵.
 ۶. المصباح المنیر، صص ۱۶-۱۷.
 ۷. ابن فارس، مقاییس اللغة، ج ۲، ص ۲۷۹.
 ۸. خرمشاهی، دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی، ج ۱، ص ۱۰۵۴.
 ۹. راغب، المفردات فی غریب القرآن، ص ۱۷۰.

امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود شنیدم رسول خدا (ص) فرمود: "هر کس نماز واجبی را برای خدا به جا آورد، در پی آن، دعایی مستجاب دارد".^۱ همچنین به دعا کردن در ماه‌های رجب، اعیاد مبعث، عید فطر، عید قربان و غدیر، روز اول محرم، شب‌های قدر شب نیمه شعبان تاکید شده است.

ب) توجه به مکان‌های استجاب دعا

دعا کردن در مکان‌های شریف به اجابت نزدیک‌تر است از جمله این موارد :

۱- **مکه و حوالی آن:** پیامبر اکرم (ص) : "دست‌ها جز در هفت جا (به دعا) بلند نمی‌شوند: (مقصود، آن است که این هفت جا در مکه و حوالی آن، مکان اجابت دعا هستند).
۱. هنگام شروع نماز ۲. هنگام داخل شدن به مسجد الحرام و دیدن خانه کعبه ۳. هنگام ایستادن بر صفا ۴. هنگام ایستادن بر مروه ۵. هنگام وقوف با مردم در شامگاه عرفه در عرفات ۶. در جمع (مزدلفه) و مقامین ۷. هنگام رمی جمره ۸.^۲

۲- **آرامگاه اهل بیت (علیهم‌السلام) به ویژه زیر بقعه سیدالشهدا (ع):** امام هادی (ع) :
"اماکنی هست که خدا دوست دارد در آنها به درگاهش دعا شود تا اجابت کند و حائر حسین (ع) یکی از این اماکن است."^۳

۳- **مساجد به ویژه مسجد سهله و مسجد کوفه:** در حدیث قدسی آمده است: آگاه باشید همانا خانه‌هایم در زمین مساجدند، خوشا به حال بنده‌ای که در خانه خویش خود را پاکیزه و مطهر سازد و سپس در خانه ام (مسجد) زیارت کند.^۴

۴- **قبر پدر و مادرامام:** علی (ع): به زیارت مردگانتان بروید؛ چرا که آنها از دیدار شما شاد می‌شوند. هر یک از شما نزد قبر پدرش و مادرش برای آنها دعا کند و حاجت خویش را بطلبد.^۵

۱. کافی، ج ۳، ص ۳۴۲.

۲. طبرانی، المعجم الکبیر، ج ۱۱، ص ۳۸۵.

۳. ابن مشهدی، المزار الکبیر، ص ۵۹۵.

۴. حلی، عده الداعی، ص ۴.

۵. الکافی، ج ۳، ص ۲۳۰، ح ۱۰.

نتایج

برای ارتباط با خداوند و رسیدن به خواسته های خود باید به درگاه الهی دعا کرد. هنگام دعا باید به شرایط و مقدمات و آداب دعا توجه نمود. با یاد خدا و استغفار درون را پاک نمود. خداوند را تحمید و تمجید کرد و با خلوص نیت و حسن ظن به توانایی و قدرت خداوند در برآورده نمودن حاجات به درگاه او رفت. در دعا باید اصرار و پافشاری کنیم اما در استجابات آن نباید اصرار داشته باشیم چون بسیاری از دعاها به صلاح دعا کننده نیست یا وقت استجابات آن نرسیده است. برای نزدیک شدن دعا به اجابت باید دل را از یاد غیر خدا خالی نموده، باخضوع و خشوع در درگاه الهی حاضر شویم. توجه به زمان و مکان های تاکید شده تاثیر بسیاری در اجابت دعا دارد. خداوند خود قول اجابت دعا را داده پس از استجابات دعا ناامید نشویم چون دعایی که با حکمت خدا یا مصلحت ما منافات دارد یا دیر اجابت می شود یا خداوند در دنیای دیگر بهتر از آن را نصیب دعا کنند خواهد کرد.

منابع

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

۱- آمدی، عبدالواحد بن محمد، **غررالحکم**، ترجمه محمدعلی انصاری، تهران، مؤسسه فرهنگی انتشارات انصاری، ۱۳۳۷ش.

۲- ابن فارس، احمد، **معجم مقاییس اللغة**، بیروت: مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ق.

۳- ابن منظور، محمد بن مکرم، **لسان العرب**، بیروت: دارصار، سال ۱۳۸۳ش.

۴- ابن مشهدی، محمد بن جعفر، **المزار الکبیر**، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۴۱۹ق.

۵- برقی، احمد بن محمد، **المحاسن**، مصحح: جلال الدین محدث، قم: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، نوبت دوم، ۱۳۷۱ق.

۶- جوادی آملی، عبدالله، **حکمت عبادات**، قم: نشر اسراء، نوبت بیست و سوم، سال ۱۳۷۸.

۷- حسن زاده آملی، حسن، **نور علی نور**، قم: انتشارات تشیع، ۱۳۷۱.

۸- حلّی، جمال الدین، احمد بن محمد اسدی، **عده الداعی و نجاح الساعی**، بیروت- لبنان: دار الكتاب العربی، نوبت اول، ۱۴۰۷ق.

۹- خرمشاهی، بهاء الدین، **دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی**، تهران: ناهید، نوبت چهارم ۱۳۹۳.

۱۰- خمینی، روح الله، **دانشنامه امام خمینی**، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۴۰۰.

۱۱- دهخدا، علی اکبر، **لغت نامه دهخدا**، تهران: موسسه انتشارات، دوم، ۱۳۷۷.

- ۱۲- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، ترجمه و تحقیق: غلامرضا خسروی حسینی. تهران: المكتبة المرتضوية لا حياء آثار الجعفرية ۱۳۸۳ ش.
- ۱۳- رجائی، محمدرضا، ویژگی های دعا، اصفهان: اقیانوس معرفت، ۱۳۸۶.
- ۱۴- صدری، مهدی، چرا دعایم مستجاب نمی شود، تهران: دلیل ما، ۱۳۹۹.
- ۱۵- صدوق، محمد بن علی ابن بابویه، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ترجمه مستفید، حمید رضا- غفاری، علی اکبر، مشخصات نشر: بی جا، بی نا، چاپ اول، ۱۳۷۲.
- ۱۶- طباطبایی، محمد حسین، تفسیر المیزان، قم: انتشارات اسلامی، ۱۳۸۳.
- ۱۷- طبرانی، سلیمان بن احمد، المعجم الکبیر، قاهره، مکتبه ابن تیمیّه، چاپ دوم، ۱۴۱۵ق.
- ۱۸- عاملی، محمد بن حسن؛ وسائل الشیعه، بیروت-لبنان، احیاء تراث عربی، ۱۳۷۰.
- ۱۹- عبدالحمید، محمد، محیی الدین، التحفه السنیه بشرح المقدمة الآجرومیّه، دمشق - سوریه: دار الفیحاء، ۱۴۱۴ق.
- ۲۰- عسکری، حسن بن عبدالله، فروق الغویه، بیروت-لبنان: دارالآفاق الجدیده، ۱۴۰۰ق.
- ۲۱- عیاشی، محمد بن مسعود، تفسیر عیاشی، مصحح: سید هاشم رسولی محلاتی، تهران: المطبع العلمیه، چاپ اول، ۱۳۸۰ق.
- ۲۲- فرحزاد، حبیب الله، دعا و اسرار اجابت، قم: نشر عطش، ۱۳۹۳.
- ۲۳- فیض کاشانی، ملا محسن، تفسیر الصافی، تهران، مکتبه الصدر، ۱۴۱۵ق.
- ۲۴- -----، ملا محسن، المحجّه البیضاء، تصحیح و تعلیق، علی اکبر غفاری، تهران، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ چهارم، ۱۴۱۷ق.
- ۲۵- فیومی، احمد، المصباح المنیر، قم، انتشارات هجرت، چاپ دوم، ۱۴۱۴ق.

- ۲۶- کلینی، محمد بن یعقوب، **اصول کافی**، انتشارات اسوه، چاپ چهارم، ۱۳۷۹ ش، تهران.
- ۲۷- مازندرانی، محمد صالح بن احمد، **شرح کافی - الأصول و الروضه**، ناشر: المكتبة الإسلامية، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۲ ق.
- ۲۸- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، **بحار الأنوار**، ناشر: دار إحياء التراث العربی، بیروت، چاپ دوم، ۱۴۰۳ ق.
- ۲۹- مدرسی، محمد تقی، **دعا معراج مومنین و راه زندگی**، قم: انتشارات محبان الحسین (ع)، نوبت دوم، ۱۳۷۹.
- ۳۰- نوری، میرزا حسین، **مستدرک الوسائل**، قم: موسسه آل البيت (ع)، ۱۳۶۶ ش.
- ۳۱- مصباح یزدی، محمد تقی، **پند جاوید**، قم: موسسه امام خمینی (ره)، ۱۳۸۳.
- ۳۲- مصطفوی، حسن، **التحقیق فی کلمات القرآن الکریم**، تهران: مرکز نشر آثار علامه مصطفوی، چاپ اول، ۱۳۸۵ ش.
- ۳۳- مطهری، مرتضی، **بیست گفتار**، تهران: انتشارات صدرا، چاپ ۱۹، ۱۳۸۲ ش.
- ۳۴- معتزلی، عبدالحمید بن محمد بن ابی الحدید، **شرح نهج البلاغه**، تحقیق، ابوالفضل، محمد؛ بیروت، داراحیاء التراث، چاپ دوم، ۱۳۸۷ ق.
- ۳۵- معین، محمد، **فرهنگ معین**، "تدوین سید جعفر شهیدی"، تهران: سپهر، نوبت سیزدهم، ۱۳۷۸.
- ۳۶- نراقی، احمد، **معراج السعاده**، قم، موسسه فرهنگی انتشاراتی طوبای محبت، چاپ اول، ۱۳۸۵.
- ۳۷- نراقی، محمد مهدی، **جامع السعادات**، قم: نشر اسماعیلیان، ۱۳۸۶.
- ۳۸- یزدی، اسماعیل، **ینابیع الحکمه**، قم: مسجد مقدس جمکران، ۱۳۷۸.